

บทที่ 2

วงจรฮาร์ฟบริดจ์เรโซแนนซ์อินเวเตอร์แบบอนุกรม และหลักการควบคุม

2.1 ทฤษฎีเบื้องต้นของการเหนี่ยวนำทางแม่เหล็กไฟฟ้า

ในปี 1831 Faraday ได้ทำการทดลองและค้นพบความจริงเกี่ยวกับการเหนี่ยวนำไฟฟ้าที่เกิดขึ้นในขดลวดอันเนื่องมาจากสนามแม่เหล็กเปลี่ยนแปลงผ่านขดลวดนั้นไปมา ต่อมา Lenz ได้ทำการศึกษาและสรุปเป็นกฎดังต่อไปนี้

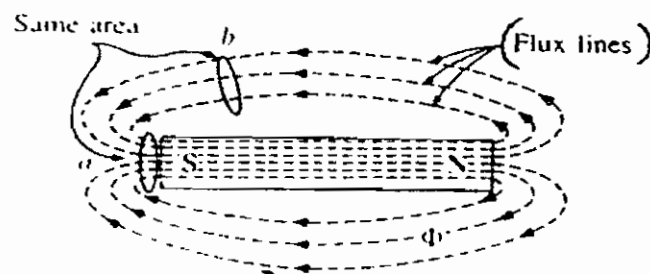
กฎข้อที่ 1 Lenz's Law กล่าวว่า ในวงจรปิดใด ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงการไหลของกระแสในวงจร ย่อมทำให้เกิดการเหนี่ยวนำแรงเคลื่อนไฟฟ้าขึ้นในวงจรมานั้น โดยแรงเคลื่อนไฟฟ้าที่เกิดขึ้นในวงจรมีทิศทางตรงกันข้ามกับการเปลี่ยนแปลงการไหลของกระแสในวงจร ๆ

กฎข้อที่ 2 Faraday's Law กล่าวว่า การเหนี่ยวนำแรงเคลื่อนไฟฟ้าที่เกิดขึ้นระหว่างปลายของขดลวดหรือ loop อันหนึ่งนั้น เป็นสัดส่วนกับอัตราการเปลี่ยนแปลงของเส้นแรงแม่เหล็กที่ล้อมรอบขดลวดนั้น ๆ หรือการเหนี่ยวนำแรงเคลื่อนไฟฟ้าที่เกิดขึ้นระหว่างปลายของแท่งตัวนำอันหนึ่งนั้น เป็นสัดส่วนโดยตรงกับการที่ตัวนำตัดผ่านเส้นแรงแม่เหล็กนั้น ๆ ต่อหนึ่งหน่วยเวลา

$$V = L \frac{dI}{dt} \quad (2.1)$$

2.1.1 สนามแม่เหล็ก (Magnetic field)

บริเวณรอบ ๆ แท่งแม่เหล็กถาวร (Permanent magnet) จะมีเส้นแรงแม่เหล็ก (Magnetic Flux Lines) กระจายอยู่รอบ ๆ โดยวิ่งจากขั้วเหนือไปขั้วใต้ของแท่งแม่เหล็ก บริเวณที่มีแรงแม่เหล็กนี้เรียกว่า สนามแม่เหล็ก (Magnetic Field) ความเข้มสนามแม่เหล็ก (Magnetic Field Strength) ขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของจำนวนเส้นแรงแม่เหล็กต่อบริเวณพื้นที่

รูปที่ 2.1 สนามแม่เหล็กรอบๆ แท่งแม่เหล็ก

ความหนาแน่นของเส้นแรงแม่เหล็ก (Magnetic Flux density)

$$B = \Phi/A \quad (2.2)$$

เมื่อ $B =$ Magnetic Flux density (Tesla ,Wb/m²)

$\Phi =$ Magnetic Flux (Wb)

$A =$ พื้นที่หน้าตัดที่เส้นแรงแม่เหล็กวิ่งผ่าน (m²)

$$1 \text{ Tesla} = 1 \text{ Wb/m}^2$$

สนามแม่เหล็กรอบตัวนำที่มีกระแสไฟฟ้าไหล

ถ้ามีกระแสไฟฟ้าไหลผ่านตัวนำ (Conductor) จะเกิดสนามแม่เหล็กขึ้นรอบ ๆ ตัวนำนั้น ลักษณะนี้เรียกว่าแม่เหล็กไฟฟ้า (Electromagnet)

กฎ Ampere's Right – Hand Rule เป็นกฎที่ทำให้ทราบทิศทางของเส้นแรงแม่เหล็กที่เกิดขึ้นรอบตัวนำที่มีกระแสไหลผ่าน โดยให้นิ้วหัวแม่มือชี้ทิศทางกระแสไฟฟ้าที่ไหลในตัวนำและนิ้วทั้งสี่จะแสดงทิศทางของเส้นแรงแม่เหล็กที่เกิดขึ้นรอบตัวนำนั้น สนามแม่เหล็กในขดลวด

ถ้ามีขดลวดที่มีจำนวนรอบ 1 รอบ และมีกระแสไหลไฟฟ้าไหลผ่านขดลวดจะเกิดเส้นแรงแม่เหล็กในทิศทาง ดังรูปที่ 2.2 ซึ่งจะเห็นว่าเส้นแรงแม่เหล็กมีทิศทางพุ่งออกผ่านศูนย์กลางของขดลวด ถ้าถ้าขดลวดมีจำนวนรอบมาก ลักษณะทิศทางของเส้นแรงแม่เหล็กที่เกิดขึ้นจะเป็นดัง รูปที่ 2.2

ทิศทางของเส้นแรงแม่เหล็กทราบได้จากกฎมือขวา Cork Srew's Rule ดังรูปที่ 2.2 นิ้วทั้งสี่ชี้ทิศทางกระแสไฟฟ้าที่ไหลในขดลวด นิ้วหัวแม่มือจะชี้ทิศทางของเส้นแรงแม่เหล็ก

2.1.2 แรงเคลื่อนแม่เหล็ก (Magnetomotive Force , MMF)

ถ้าขดลวดมีจำนวนรอบ N รอบ พันรอบแกนแม่เหล็ก และมีกระแสไฟฟ้า I แอมแปร์ ไหลผ่านในขดลวดจะเกิดแรงเคลื่อนแม่เหล็ก MMF ขึ้นและ MMF นี้จะทำให้เกิดเส้นแรงแม่เหล็ก

$$\text{MMF} = NI \quad \text{Ampere-turn} \quad (2.3)$$

เมื่อ $\text{MMF} =$ แรงเคลื่อนไฟฟ้า (A-t)

$N =$ จำนวนรอบขดลวด (t)

$I =$ กระแสไฟฟ้าที่ไหลในขดลวด (A)

Magnetic Force (H) คือ แรงเคลื่อนแม่เหล็กต่อหน่วยความยาวของวงจรมแม่เหล็ก

$$H = NI/l \quad (2.4)$$

เมื่อ $H =$ แรงเคลื่อนแม่เหล็กต่อหน่วยความยาวของวงจรมแม่เหล็ก (A-t/m)

$l =$ ความยาวเฉลี่ยของวงจรมแม่เหล็ก (m)

$N =$ จำนวนรอบของขดลวด (turn)

Permeability ปริมาณความหนาแน่นของเส้นแรงแม่เหล็ก , B ขึ้นอยู่กับ Magnetizing Force ในสารแต่ละชนิดที่มี Magnetizing Force เท่ากัน จะให้ค่า Magnetic Flux Density ไม่เท่ากันทั้งนี้เพราะคุณสมบัติของสารนั้น ในสารแต่ละชนิด

$$B = \mu H \quad (2.5)$$

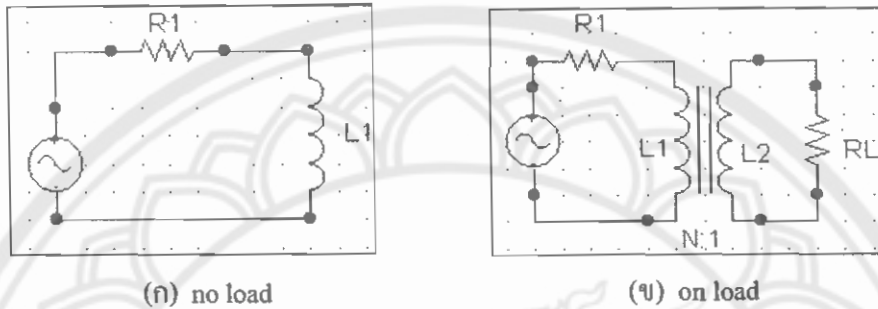
สารที่ยอมให้เส้นแรงแม่เหล็กผ่านได้ดีจะเป็นพวก Magnetic Materials ซึ่งจะทำให้ค่า Permeability (μ) มีค่าสูงมาก ดังนั้น ค่า Permeability จะแสดงความสามารถของสารในการนำเส้นแรงแม่เหล็กของสารแต่ละชนิด

2.1.3 ความเหนี่ยวนำ (Inductance)

หลักการ คือ เมื่อเราป้อนไฟกระแสสลับที่มีความถี่สูง ๆ ให้ขดลวดเหนี่ยวนำ สนามแม่เหล็กที่เกิดขึ้นจะเหนี่ยวนำให้เกิดกระแสไหลวนในภาชนะ แล้วจะเปลี่ยนเป็นพลังงานความร้อน

$$L = N\Phi_{ca} / I_{ca} \quad (2.6)$$

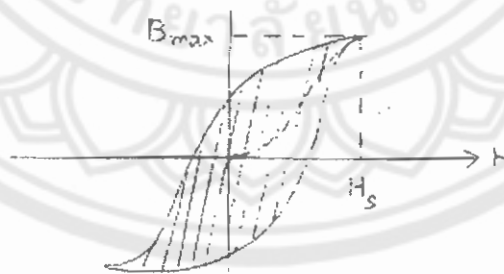
- เมื่อ L = ความเหนี่ยวนำที่เกิดขึ้น
 N = จำนวนรอบของขดลวด
 Φ_{e} = ฟลักซ์ที่เกิดขึ้นโดย I_{e}
 I_{e} = กระแสไหลวน

รูปที่ 2.3 วงจรสมมูลของขดลวด

2.1.4 การสูญเสียในแกนแม่เหล็ก (Magnetic Core Loss)

การสูญเสียในแกนแม่เหล็ก ก็คือ พื้นที่ภายใน Hysteresis Loop ซึ่งจะแสดงพลังงานที่สูญเสียในรูปของความร้อน การสูญเสียเกิดความร้อนในแกนแม่เหล็ก จะเกิดขึ้นในกรณีที่เกิดมี Hysteresis Loop คือ หมายความว่า จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง H และ B ตลอดเวลานั้นเอง ลักษณะนี้ จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อปริมาณกระแสไฟฟ้า I ที่ไหลในขดลวดจะต้องเปลี่ยนแปลงไปมาตลอดเวลา ซึ่งก็คือ กระแสไฟฟ้า I นี้เป็นกระแสไฟฟ้าสลับจึงจะทำให้เกิด Hysteresis Loop ขึ้น

รูปที่ 2.4 Hysteresis Loop

ถ้าพื้นที่ภายใน Loop มาก ความร้อนที่เกิดในแกนแม่เหล็กก็จะมาก ปริมาณความร้อนที่สูญเสีย Hysteresis Loop เท่ากับ

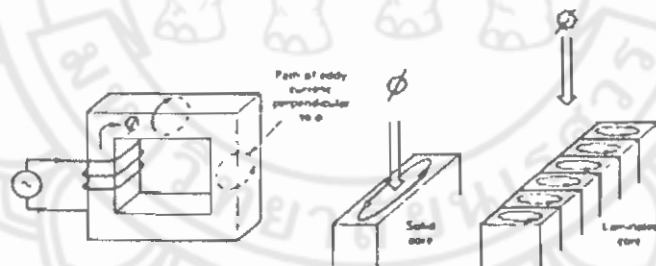
$$P_h = \mu_h V f B_{max}^2 \quad \text{Watt} \quad (2.7)$$

- เมื่อ V = ปริมาตรของสารแม่เหล็ก m^3
 μ_h = Hysteresis constant ขึ้นอยู่กับพื้นที่ภายใน Loop
 n = ค่าคงที่ที่ได้จากการทดลองมีค่าประมาณระหว่าง 1.5 – 2.5
 f = ค่าความถี่กระแสไฟฟ้า Hz
 B_{max} = ค่าสูงสุด Magnatic Flux Density Wb

2.1.5 eddy current loss

Eddy current เป็นกระแสไฟฟ้าไหลวนที่เกิดขึ้นในเนื้อเหล็กของแกนแม่เหล็ก ถ้าใส่กระแสไฟฟ้าสลับ I ให้แก่ขดลวดจะทำให้เส้นแรงแม่เหล็กที่เกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงตามปริมาณกระแสไฟฟ้า ปฏิกิริยานี้จะทำให้เกิดการเหนี่ยวนำแรงเคลื่อนไฟฟ้า (Electromotive force , EMF) และมีกระแสไหลวนในเนื้อเหล็กของแกนแม่เหล็ก กระแสไฟฟ้าที่ไหลวนในเนื้อเหล็กนี้จะทำให้เกิดความร้อนในแกนเหล็ก และเรียกกระแสดังกล่าวนี้ว่า Eddy current

ถ้าต้องการให้กระแส Eddy current น้อยลง จะต้องลดพื้นที่หน้าตัดของเนื้อเหล็กโดยใช้แผ่นเหล็กบาง ๆ (thin Lamination Steels) มาซ้อนกันเป็นแกนเหล็กซึ่งจะทำให้มีความต้านทานสูงมาก และต้านทานกระแส Eddy current ให้น้อยลง

รูปที่ 2.5 การใช้เหล็กบาง ๆ มาซ้อนอัดเป็นแกนแม่เหล็ก

จากรูปแสดงให้เห็นว่า กระแส Eddy current จะเกิดในลักษณะไหลวนตั้งฉากกับเส้นแรงแม่เหล็ก

ปริมาณความร้อนที่สูญเสียจากกระแสไฟฟ้า Eddy current เท่ากับ

$$P_e = \mu_c (B_{max} t f)^2 \quad W/m^3 \quad (2.8)$$

เมื่อ μ_c = ค่าคงที่สารที่ทำแกนแม่เหล็ก

t = ความหนาของแผ่นเหล็กบางแต่ละแผ่นที่มาอัดซ้อนกันเป็นแกนแม่เหล็ก , m

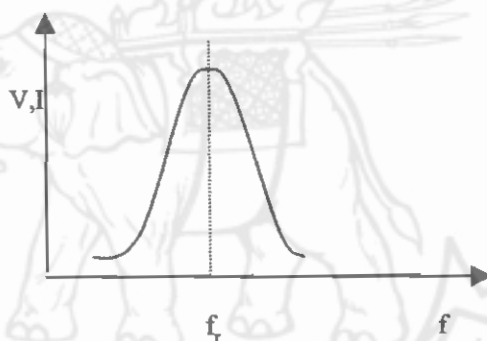
f = ความถี่กระแสไฟฟ้า I ที่ไหลในขดลวด

B_{max} = ค่าสูงสุดของ Magnetic Flux Density , Wb

โดยทั่วไป จะรวมเรียก Hysteresis Loss และ Eddy current ว่า Magnetic Core Loss ซึ่งการสูญเสียนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะในกรณีที่กระแสไฟฟ้าในขดลวดเป็นกระแสสลับเท่านั้น

2.2 หลักการเรโซแนนซ์

วงจรเรโซแนนซ์ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็น R, L และ C โดยมีคุณลักษณะการตอบสนองเชิงความถี่ ตามรูปที่ 2.6

รูปที่ 2.6 เส้นโค้งเรโซแนนซ์

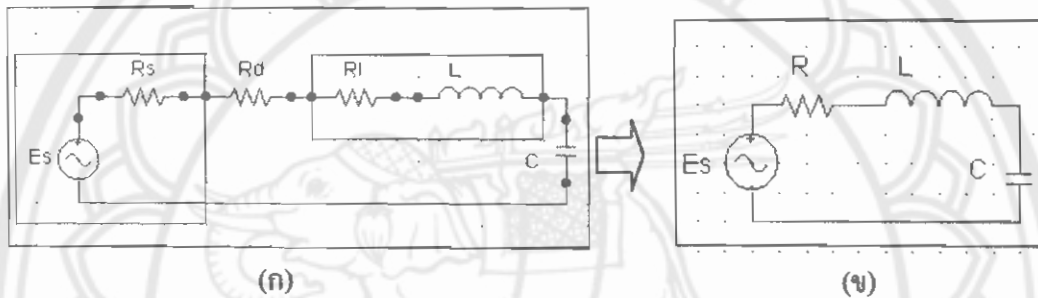
จากรูปที่ 2.6 จะเห็นได้ว่าการตอบสนองสูงสุดที่ความถี่ f_r และจะมีการตอบสนองลดลงเมื่อความถี่เปลี่ยนไปทางซ้ายหรือขวาของความถี่นี้ เครื่องรับวิทยุหรือโทรทัศน์จะมีเส้นโค้งการตอบสนองสัญญาณแต่ละสถานีที่ส่งสัญญาณตามที่ระบุในรูปที่ 2.6 เมื่อเครื่องรับตั้งหรือจูนวงจรเรโซแนนซ์ให้มีความถี่ตรงกับสถานีที่ส่ง นั่นคือการจูนวงจรเรโซแนนซ์ของเครื่องรับให้มีความถี่ตรงกันหรือใกล้เคียงกับ ความถี่ f_r ของรูปที่ 2.6 กระบวนการจูนความถี่ที่ได้กล่าวมานี้จึงมีคำศัพท์เกี่ยวกับ วงจรจูน (tuned circuit) เกิดขึ้น เมื่อมีการจูนความถี่จนทำให้มีการตอบสนองสัญญาณสูงสุดที่ความถี่ f_r เราจะเรียกความถี่ f_r ว่า ความถี่เรโซแนนซ์

เรโซแนนซ์ของวงจรไฟฟ้าต้องประกอบด้วยอินดักแตนซ์และคาปาซิแตนซ์ นอกจากนี้จะปรากฏความต้านทานอยู่ด้วยเสมอ เนื่องจากไม่สามารถสร้างอินดักแตนซ์และคาปาซิแตนซ์ให้เป็นองค์ประกอบที่บริสุทธิ์ได้ หรือเพิ่มความต้านทานเข้าไปในวงจรเพื่อวัตถุประสงค์ในการควบคุมรูปร่างของเส้นโค้งเรโซแนนซ์

วงจรเรโซแนนซ์มีอยู่ 2 ชนิดได้แก่ วงจรเรโซแนนซ์แบบอนุกรม และวงจรเรโซแนนซ์แบบขนาน ซึ่งเราจะเสนอมงจรเรโซแนนซ์แบบอนุกรมเฉพาะที่เราใช้เท่านั้น

วงจรเรโซแนนซ์แบบอนุกรม (Series Resonance Circuit)

วงจรเรโซแนนซ์ทั้งแบบอนุกรมและแบบขนาน จะต้องมียอดประกอบที่เป็นอินดักทีฟและคาปาซิทีฟ ส่วนองค์ประกอบที่เป็นความต้านทานก็จะปรากฏอยู่ด้วย เนื่องจากความต้านทานของแหล่งจ่าย (R_s) ความต้านทานภายในของอินดักเตอร์ (R_l) หรือความต้านทานที่เพิ่มเข้าไปเพื่อใช้ในการควบคุมรูปร่างของเส้นโค้งตอบสนอง (R_{design}) โดยรูปแบบพื้นฐานของวงจรเรโซแนนซ์แบบอนุกรมได้แสดงไว้ในรูปที่ 2.7 (ก) ส่วนรูปที่ 2.7 (ข) ได้รวมความต้านทานทั้งหมดให้เป็นความต้านทานรวมค่าเดียว นั่นคือ

รูปที่ 2.7 วงจรเรโซแนนซ์แบบอนุกรม

$$R = R_s + R_l + R_d \quad (2.9)$$

อิมพีแดนซ์รวมของวงจรที่ความถี่ใด ๆ คือ

$$Z_T = R + jX_L - jX_C = R + j(X_L - X_C) \quad (2.10)$$

เรโซแนนซ์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่ออินดักทีฟรีแอกแตนซ์ มีค่าเท่ากับคาปาซิทีฟรีแอกแตนซ์
หรือ

$$X_L = X_C \quad (2.11)$$

หรือกล่าวได้ว่าเทอมรีแอกแตนซ์ในสมการของอิมพีแดนซ์รวมมีค่าเป็นศูนย์ ดังนั้นอิมพีแดนซ์รวมในขณะที่จะเกิดเรโซแนนซ์จะมีค่าเป็น

$$Z_T = R \quad (2.12)$$

ซึ่งจะได้อิมพีแดนซ์ที่มีค่าต่ำสุดเมื่อเปรียบเทียบกับ Z_T ที่ความถี่ใด ๆ และตัวห้อย s เป็นการระบุว่าป็นเงื่อนไขของเรโซแนนซ์แบบอนุกรม

สำหรับความถี่เรโซแนนซ์สามารถหาได้จากเทอมอินดักแตนซ์ และคาปาซิแตนซ์ตามสมการที่

เมื่อ $X_L = X_C$ (2.13)

หรือ $\omega L = 1 / \omega C$ (2.14)

และ $\omega^2 = 1 / LC$ (2.15)

ดังนั้น $\omega_s = \frac{1}{\sqrt{LC}}$ (2.16)

หรือ $f_s = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$ (2.17)

เมื่อ f_s มีหน่วยเป็นเฮิรตซ์ (Hz)

L มีหน่วยเป็นเฮนรี่ (H)

C มีหน่วยเป็นฟารัด (F)

กระแสที่ไหลผ่านในวงจรขณะเกิดเรโซแนนซ์คือ

$$I = E \angle 0^\circ / R \angle 0^\circ = E/R \angle 0^\circ \quad (2.18)$$

จะเห็นได้ว่านี่คือกระแสสูงสุด เมื่อจ่ายแรงดัน E และ $Z_T = R$ ซึ่งมีค่าต่ำสุด นอกจากนี้แรงดันและกระแสในวงจรที่เกิดเรโซแนนซ์จะมีเฟสเดียวกันหรือมีค่าเพาเวอร์แฟกเตอร์เท่ากับหนึ่ง

เมื่อกระแสที่ไหลผ่านอินดักเตอร์และคาปาซิเตอร์มีค่าเท่ากัน ดังนั้นแรงดันที่ตกคร่อมอินดักเตอร์และคาปาซิเตอร์ขณะที่เกิดเรโซแนนซ์จะมีขนาดเท่ากัน แต่มีมุมเฟสต่างกัน 180° โดยที่

$$V_L = IX_L = (I \angle 0^\circ)(X_L \angle 90^\circ) = IX_L \angle 90^\circ \quad (2.19)$$

$$V_C = IX_C = (I \angle 0^\circ)(X_C \angle -90^\circ) = IX_C \angle -90^\circ \quad (2.20)$$

มุมเฟส

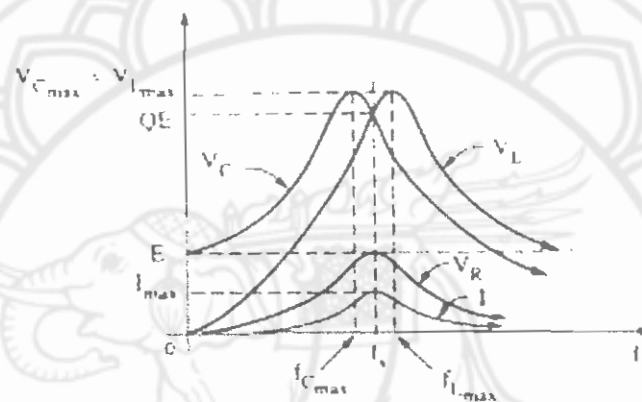
ต่างกัน 180°

และเมื่อ $X_L = X_C$ คั้งนั้น

$$V_{Ls} = V_{Cs} \quad (2.21)$$

แรงดัน V_R, V_L, V_C และ I สามารถพล็อตได้เส้นโค้งที่สัมพันธ์กับความถี่บนแกนเดียวกัน
ได้คั้งนี้

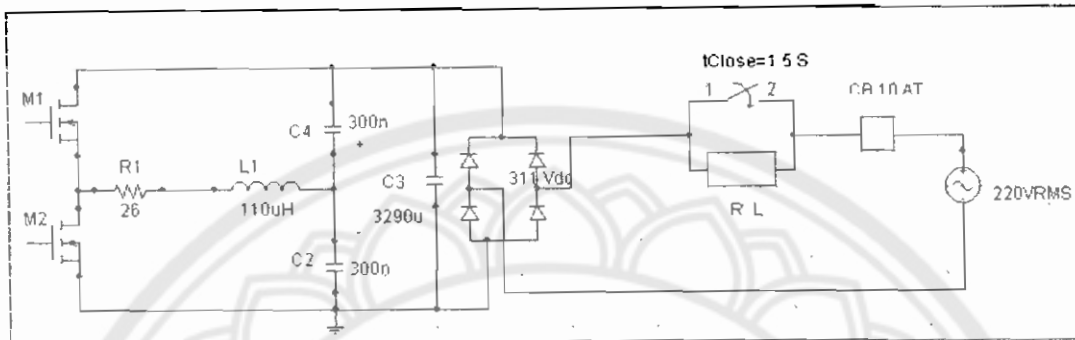
รูปที่ 2.8 เส้นโค้งแรงดัน V_R, V_L, V_C และกระแส I กับความถี่ของวงจรเรโซแนนซ์แบบอนุกรม

จากรูปที่ 2.8 จะเห็นได้ว่า เส้นโค้ง V_R จะมีรูปร่างเหมือนกับเส้นโค้ง I และค่าสูงสุดจะเท่ากับขนาดของแรงดันขาเข้า E ส่วนเส้นโค้ง V_C เริ่มเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ จากค่าเท่ากับแรงดันขาเข้า เนื่องจากที่ความถี่เท่ากับศูนย์ รีแอกแตนซ์ของ คาปาซิเตอร์จะมีค่าเป็นอนันต์ (เหมือนกับคาปาซิเตอร์เปิดวงจร) และที่ความถี่เดียวกันนี้ รีแอกแตนซ์ของอินดักเตอร์มีค่าเท่ากับศูนย์ (ลัดวงจร) เมื่อความถี่เพิ่มขึ้น เทอม $1/\omega C$ ของสมการ $V_C = IX_C = I(1/\omega C)$ ซึ่งจะมีค่าน้อยลง แต่กระแส I จะเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่เร็วกว่าการลดลงของ $1/\omega C$ ด้วยเหตุนี้ V_C จึงมีค่าเพิ่มขึ้นและเพิ่มอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งใกล้กับความถี่เรโซแนนซ์ เมื่อสู่สภาวะเรโซแนนซ์ อัตราการเปลี่ยนแปลงของกระแสจะลดลง นอกจากนี้เทอม $1/\omega C$ ก็จะลดลงไปตามการเพิ่มขึ้นของความถี่ จึงเป็นจุดที่เริ่มต้นการลดขนาดลงทั้ง I และ V_C โดยค่าของ V_C จะเกิดขึ้นที่ความถี่ก่อนความถี่เรโซแนนซ์ หลังจากความถี่เรโซแนนซ์ทั้งขนาดของ I และ V_C จะลดลงเข้าใกล้ศูนย์

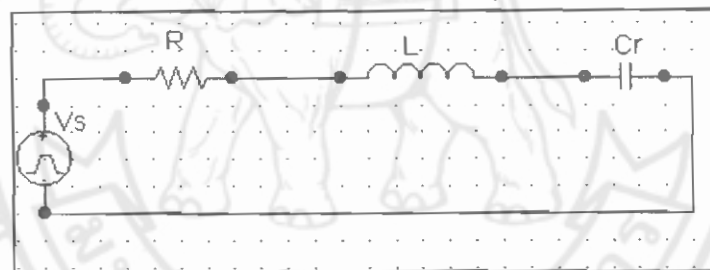
ซึ่งสาเหตุที่เลือกใช้เรโซแนนซ์แบบอนุกรมก็เพราะว่าวงจรอนุกรมนั้นสัญญาณจะผ่านได้สูงสุด ซึ่งถ้าเป็นวงจรขนานสัญญาณจะผ่านได้ต่ำสุด

2.3 หลักการทำงานพื้นฐานของวงจร

หลักการทำงานของวงจรฮาล์ฟบริดจ์อินเวอร์เตอร์ วงจรเรกติไฟเออร์ และวงจรควบคุมกระแสเริ่มต้น

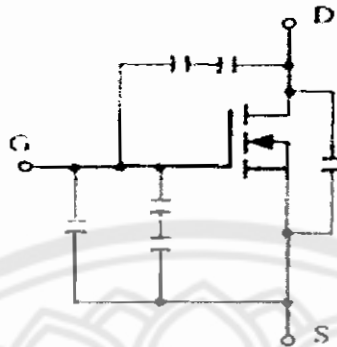
รูปที่ 2.9 วงจรฮาล์ฟบริดจ์อินเวอร์เตอร์ วงจรเรกติไฟเออร์ และวงจรควบคุมกระแสเริ่มต้น

รูปที่ 2.10 วงจรเทียบเท่าของวงจรฮาล์ฟบริดจ์อินเวอร์เตอร์ วงจรเรกติไฟเออร์ และวงจรควบคุมกระแส

จากรูปวงจรสามารถอธิบายการทำงานได้ดังนี้

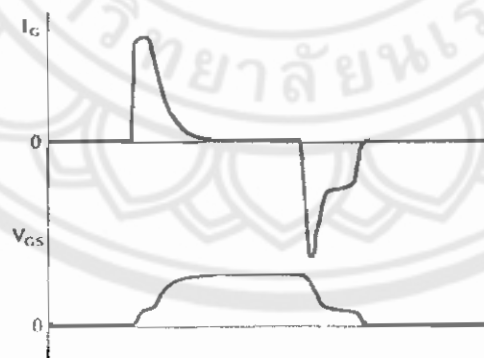
วงจรนี้ใช้แหล่งจ่ายไฟกระแสสลับ 220 V 50 Hz ผ่านวงจรควบคุมกระแสโดยอาศัยการทำงานของไทม์เมอร์และคอนแทกเตอร์ หน่วงกระแสและคอนแทกเตอร์จะอนุกรมด้วยตัวต้านทานและตัวเหนี่ยวนำเพื่อลดค่ากระแสทรานเซียนจะหน่วงเวลา 1.5 วินาที จากนั้นคอนแทกเตอร์จะปิดวงจรโดยจะช็อตผ่านตัวต้านทานและตัวเหนี่ยวนำทำให้กระแสไหลได้เต็มพิกัด หลักการ Self start ของวงจรเพื่อป้องกันความเสียหายของมอเตอร์ที่สวิตช์ซึ่งขณะเร่งคันสูงในเวลาทันทีทันใด และเนื่องจากโหลดเป็นอินดักทีฟ จึงทำให้กระแสค่อยๆเพิ่มหรือลดลงการเปลี่ยนแปลงของกระแสนี้จะเป็นไปในลักษณะเฟสตามของแรงดันอินพุท จากนั้นแรงดันกระแสสลับที่ปรับค่าได้ก็จะผ่านวงจรบริดจ์เรกติไฟเออร์ทำการแปลงแรงดันกระแสสลับ 220 Vrms เป็นแรงดันกระแสตรง 311V

รูปที่ 2.11 ตัวเก็บประจุแฝงที่ต่ออยู่ที่ขาต่าง ๆ ภายในตัวเพาเวอร์ MOSFET

ตัวเก็บประจุเหล่านี้ บังคับให้เพาเวอร์ MOSFET ต้องชาร์จประจุเข้าไปที่ตัวเก็บประจุเสียก่อน เพื่อให้แรงดันตกคร่อมที่ขาเกต V_{GS} มีค่าเพิ่มขึ้นจนถึงค่าแรงดันขีดเริ่ม เพาเวอร์ MOSFET จึงจะเริ่มนำกระแส ในทางกลับกันการหยุดการนำกระแสของเพาเวอร์ MOSFET จะต้องทำให้ตัวเก็บประจุคายประจุออกไปจนแรงดันตกคร่อมที่ขาเกต V_{GS} มีค่าลดลงต่ำกว่าค่าแรงดันขีดเริ่ม เพาเวอร์ MOSFET จึงหยุดนำกระแส ลักษณะของกระแสและแรงดันที่ขาเกตจึงมีลักษณะดังรูปที่ 2.11

โดยทั่วไปแล้ว ค่าความจุของตัวเก็บประจุในตัวเพาเวอร์ MOSFET นี้เองจะเป็นตัวกำหนดความเร็วในการเปลี่ยนสถานะ

รูปที่ 2.12 ลักษณะแรงดันและกระแสที่ขาเกตขณะเพาเวอร์ MOSFET ถูกไบแอสให้นำกระแส

การกำหนดเวลาในการเปลี่ยนสถานะ ปกติแล้วผู้ผลิตมักจะให้กราฟของค่าแรงดัน V_{GS} ในขณะที่ค่าประจุสะสมที่ขาเกตเพิ่มขึ้น หรือที่เรียกกันว่า gate charge chart มาในคาต้าลิต

โดยมีตัวเก็บประจุที่เรียกว่าฟิลเตอร์เป็นตัวรักษาระดับแรงดันและกระแสให้ราบเรียบขึ้นก่อนที่จะเข้าสู่จอร์อินเวอร์เตอร์

วงจรถ่ายรูปรีดจอร์อินเวอร์เตอร์ที่ใช้จะสวิตซ์ถึงความถี่สูงถึง 45 KHz ที่แรงดัน DC = 311 V มี DC Link = 155.5 V ดังนั้นการเลือกใช้มอสเฟตต้องเลือกมอสเฟตกำลังที่สามารถทำงานที่แรงดันสูงและใช้กับการสวิตซ์ที่ความถี่สูงได้ การทำงานของวงจรถ่ายรูปรีดจอร์อินเวอร์เตอร์เริ่มการให้สัญญาณสวิตซ์ความถี่ 45 KHz ที่ขาเกตของมอสเฟตให้มอสเฟตสองตัวทำงานสลับกัน ฟรีวีล ไดโอดที่อยู่ภายในมอสเฟต $C_r/2$ เป็นเรโซแนนซ์ลาปาซีสเตอร์ ส่วนอินดักแตนซ์และความต้านทานจะใช้เขียนแทนขดลวดเหนี่ยวนำและภาชนะหุ้มคัม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหา Reverse Recovery ของไดโอดขณะทำงานที่ความถี่สูง กระแสไหลจะถ่วงหลังแรงดันคร่อมสวิตซ์ที่มอสเฟต เป็นผลทำให้มอสเฟตสองตัวเกิดมีช่วงการทำงานที่พร้อมกัน ทำให้เกิดการลัดวงจรที่ DC Link หรือการช็อต (shot two) เพื่อป้องกันเหตุการณ์นี้จะใช้หลักการให้สวิตซ์ที่นำกระแสอยู่ก่อนหน้านั้นหยุดทำงานก่อนแล้วจึงให้ตัวใหม่เริ่มนำกระแส เรียกหลักการนี้ว่า วงจรเดดไทม์

2.4 เงื่อนไขของวงจรถ่ายรูปเพาเวอร์มอสเฟต

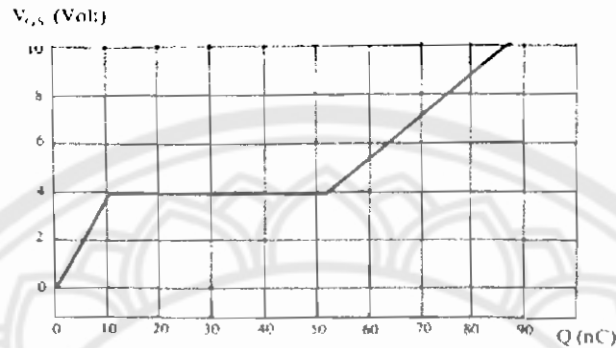
การขับพาวเวอร์มอสเฟตให้นำกระแสที่แตกต่างจากการขับกระแสไบแอสในไบโพลาร์เพาเวอร์ทรานซิสเตอร์ เนื่องจากมีเงื่อนไขการไบแอสที่แตกต่างกัน สำหรับไบโพลาร์เพาเวอร์ทรานซิสเตอร์กระแสจะไหลผ่านคอลเล็กเตอร์และอิมิตเตอร์ได้ก็ต่อเมื่อ มีกระแสไบแอสไหลผ่านที่เบสและอิมิตเตอร์ แต่พาวเวอร์มอสเฟตจะมีกระแสไหลผ่านเดรนและซอร์สได้ก็ต่อเมื่อ แรงดันคร่อมที่ขาเกตและซอร์สมีค่าอย่างต่ำเท่ากับค่า แรงดันขีดเริ่ม (Threshold Voltage) ของมัน แต่ใช้กระแสต่ำ การขับเพาเวอร์มอสเฟตให้นำกระแสจึงทำได้ง่าย และยุ่งยากน้อยกว่าไบโพลาร์เพาเวอร์ทรานซิสเตอร์มาก

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เพาเวอร์มอสเฟตทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด จึงจำเป็นต้องศึกษาเงื่อนไขต่าง ๆ สำหรับการบังคับให้เพาเวอร์มอสเฟตนำกระแส เป็นอันดับแรกก่อน

ค่าความจุไฟฟ้าด้านอินพุท (Input Capacitance)

เนื่องจากโครงสร้างภายใน ตัวเพาเวอร์มอสเฟตจึงเหมือนกับมีตัวเก็บประจุต่ออยู่รอบ ๆ ขาต่าง ๆ ของมันดังรูปที่ 2.11

ด้วย (รูปที่ 2.13) กราฟนี้มีประโยชน์มากในการคำนวณค่ากระแสไบแอสเกตและเวลาในการเปลี่ยนสถานะของเพาเวอร์มอสเฟต

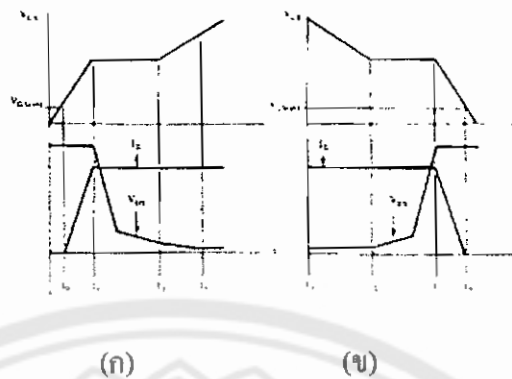

รูปที่ 2.13 ตัวอย่างของ gate charge chart

ลักษณะของกราฟแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ตามผลของประจุที่เพิ่ม คือ

1. ช่วงเวลาหน่วงก่อนเริ่มนำกระแส (turn on delay) t_0
2. ช่วงเวลาเริ่มนำกระแส (rise time) t_1-t_2
3. ช่วงเวลาสะสมประจุส่วนเกิน (excess charge time) t_2-t_3

เมื่อเพาเวอร์มอสเฟตเริ่มชาร์จประจุที่ขาเกต จนกระทั่งพ้นช่วงเวลาหน่วงก่อนเริ่มนำกระแสเมื่อแรงดันที่ขาเกตมากกว่า แรงดันขีดเริ่ม ($V_{GS(th)}$) จึงจะเริ่มมีกระแสไหลผ่านเดรนและซอร์สที่เวลา t_0 ค่าของแรงดันจะยังไม่ลดลงจนกว่าจะผ่านเวลาเท่ากับ t_1 แรงดันคกคร่อมเดรนและซอร์ส V_{DS} จึงมีค่าลดลงอย่างรวดเร็วจากค่าแรงดันที่ประมาณ 90% จนเหลือเพียง 10% ของค่าแรงดันคกคร่อม V_{DS} สูงสุด เพาเวอร์มอสเฟตจะนำกระแสได้อย่างเต็มที่ในช่วงเวลาเริ่มนำกระแส t_1 และ t_2 นี้เอง และแรงดันคกคร่อมที่ขาเกต V_{GS} จะคงที่ จนกว่าเพาเวอร์มอสเฟตจะสามารถนำกระแสได้อย่างเต็มที่ ดังรูปที่ 4 ในช่วงเวลาสะสมประจุส่วนเกิน ค่าความต้านทานระหว่างเดรนและซอร์สจะมีค่าลดลงเรื่อย ๆ หากปล่อยให้มีการสะสมประจุต่อไปในช่วงเวลา t_2 ถึง t_3 แต่ประจุสะสมที่เพิ่มขึ้นจะทำให้เกิดการหน่วงขณะเริ่มหยุดนำกระแส เนื่องจากเพาเวอร์มอสเฟตจะต้องใช้เวลามากในการคายประจุส่วนเกินนี้ทิ้งไป ดังนั้นการขับเพาเวอร์มอสเฟตที่ขาเกตด้วยแรงดันสูงเกินความจำเป็น จะทำให้ช่วงเวลาเริ่มหยุดนำกระแสเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นผลเสีย

รูปที่ 2.14 ลักษณะการชาร์จประจุที่ขาเกตตามเวลาที่มีผลต่อการเริ่มนำกระแส (ก) และ ผล เมื่อเริ่มหยุดนำกระแสของเพาเวอร์ MOSFET (ข)

เนื่องจากเพาเวอร์ MOSFET ไม่เกิดประจุสะสมขึ้นขณะนำกระแส การหยุดการนำกระแสของเพาเวอร์ MOSFET จึงทำได้ง่าย ๆ ด้วยการคายประจุที่ขาเกตทิ้งไป เช่นเดียวกับขณะเริ่มนำกระแส และถ้าขนาดกระแสเพื่อชาร์จประจุและคายประจุมีค่าเท่ากัน ช่วงเวลาเริ่มนำกระแสและช่วงเวลาเริ่มหยุดนำกระแสจะมีค่าเท่ากันด้วย ยกเว้นหากมีประจุสะสมมากในช่วงเวลา t_2 ถึง t_3 การหยุดนำกระแสจะมีช่วงเวลานานเพิ่มขึ้น เนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งในการคายประจุส่วนเกินทิ้งไป

จากกราฟรูปที่ 2.15 ของเพาเวอร์ MOSFET แต่ละเบอร์ จะนำมาหาค่าช่วงเวลาเริ่มนำกระแส t_1 และช่วงเวลาเริ่มหยุดนำกระแส t_2 ได้จาก

$$t = Q_G / I_G \quad (2.22)$$

เมื่อ Q_G คือ ค่าประจุที่ได้จากกราฟ เป็นคูลอมบ์

I_G คือ ค่ากระแสที่ใช้ชาร์จประจุที่ค่ากระแสคงที่ เป็นแอมป์

หมายเหตุ กราฟ gate charge chart ที่ได้จากคาต้าล๊อก ปกติในการวัดผู้ผลิตจะกำหนดให้กระแสเกตสำหรับชาร์จประจุมีค่าคงที่ ในการใช้งานจริงแล้ว วงจรขับเพาเวอร์ MOSFET อาจให้ค่ากระแสเกตไม่คงที่ จึงจำเป็นต้องใช้ข้อมูลที่นอกเหนือจากข้อมูลใน gate charge chart ซึ่งในการออกแบบวงจรเพาเวอร์ MOSFET ให้จ่ายกระแสได้มากพอ การคำนวณที่ได้จากสมการดังกล่าวก็นับว่าใกล้เคียงแล้ว

จะเห็นว่าการขับเพาเวอร์ MOSFET ให้นำกระแสได้นั้น จะต้องมีการชาร์จประจุและคายประจุที่ขาเกต วงจรขับเพาเวอร์ MOSFET จะต้องมียุทธศาสตร์ของการจ่ายและรับกระแส (source and

sink) ใต้ที่ประมาณ 200 ถึง 400 มิลลิแอมป์ด้วย และต้องให้แรงดันคคร่อมที่ขาเกต V_{GS} ค่ามากพอเพื่อที่เพาเวอร์มอสเฟตจะทำงานได้อย่างเต็มที่ด้วย (ประมาณ 10 โวลต์)

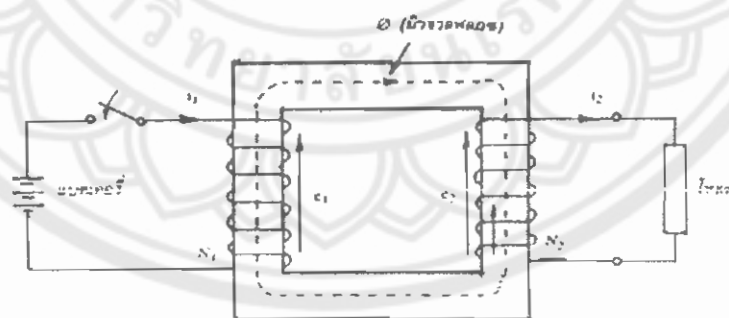
2.5 หม้อแปลงไฟฟ้า

หม้อแปลงเป็นเครื่องกลไฟฟ้าที่ใช้ถ่ายโอน (Transfer) พลังงานไฟฟ้ากระแสสลับจากวงจรหนึ่งไปยังอีกวงจรหนึ่ง โดยความถี่ไม่เปลี่ยนแปลงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงแรงดันไฟฟ้าให้สูงขึ้นหรือลดต่ำลงได้ตามต้องการ

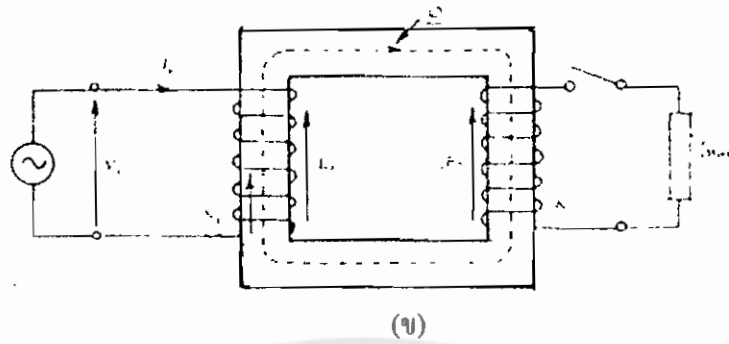
หม้อแปลงที่มีแรงดันไฟฟ้าด้านปฐมภูมิสูงกว่าด้านทุติยภูมิ เรียกว่า หม้อแปลงเพิ่มแรงดัน ถ้าแรงดันด้านปฐมภูมิต่ำกว่าด้านทุติยภูมิ เรียกว่า หม้อแปลงเพิ่มแรงดัน หม้อแปลงที่มีแรงดันไฟฟ้าด้านปฐมภูมิเท่ากับด้านทุติยภูมิ เรียกว่า หม้อแปลงหนึ่งต่อหนึ่ง (One to one transformer)

หลักการทํางาน

เราสามารถอธิบายหลักการทํางานหรือพฤติกรรมของหม้อแปลงได้โดยใช้หม้อแปลงในรูปแบบที่ 3-1 ก. ซึ่งมีขดลวดที่ 1 ต่อกับแบตเตอรี่โดยต่อผ่านสวิตช์และขดลวดที่ 2 ต่อกับตัวความต้านทานหนึ่งตัวในขณะที่สับสวิตช์ปิดวงจรจะมีกระแสไหลผ่านขดลวดขดที่ 1 สร้างเส้นแรงแม่เหล็ก Φ ให้เกิดขึ้นในแกนเหล็กโดยมีทางเดินของเส้นแรงแม่เหล็กในทิศทางตามเข็มนาฬิกา ทำให้เกิดแรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำขึ้นในขดลวดแต่ละขด ซึ่งจะเป็นสัดส่วนโดยตรงกับจำนวนรอบของขดลวด และอัตราการเปลี่ยนแปลงของเส้นแรงแม่เหล็กที่ตัดผ่านขดลวดแต่ละขด (สมมติว่าไม่มี leakage flux) ด้วยเส้นแรงแม่เหล็กจำนวนเดียวกัน (เรียกว่า mutual flux)

(ก)

รูปที่ 2.15 หลักการทำงานของหม้อแปลง

รูปที่ 2.15 (ก) เมื่อวงจรขดลวดปฐมภูมิต่อกับแบตเตอรี่เพื่อใช้ประกอบอธิบายพฤติกรรมของหม้อแปลง

รูปที่ 2.15 (ข) เมื่อวงจรขดลวดปฐมภูมิต่อกับแหล่งจ่ายไฟ เอ.ซี. (Sinusoidal source) และวงจรขดลวดทุติยภูมิเป็นวงจรเปิด

แรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำที่เกิดขึ้นในขดลวดที่ 1 คือ

$$e_1 = N_1 \frac{\Delta\Phi}{\Delta t} \quad (2.23)$$

และแรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำที่เกิดขึ้นในขดลวดขดที่ 2 คือ

$$e_2 = N_2 \frac{\Delta\Phi}{\Delta t} \quad (2.24)$$

เมื่อ N_1 = จำนวนรอบขดลวดขดที่ 1

เมื่อ N_2 = จำนวนรอบขดลวดขดที่ 2

จะสังเกตเห็นว่าแรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำและกระแสของขดลวดทุติยภูมิในรูปที่ 3-1 ก. เกิดขึ้นในขณะที่ mutual flux เปลี่ยนแปลง (ขณะสับสวิตช์ปิดวงจร) เมื่อ mutual flux คงที่ (กระแสจากแบตเตอรี่คงที่) $\frac{\Delta\Phi}{\Delta t} = 0$ ดังนั้นแรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำเท่ากับศูนย์ และกระแส $i_2 = 0$ ด้วย

สมการแรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำของหม้อแปลง (E.M.F. equation)

ให้ N_1 = จำนวนรอบของขดลวดปฐมภูมิ

N_2 = จำนวนรอบของขดลวดทุติยภูมิ

Φ_m = ค่าสูงสุดของฟลักซ์ (Maximum flux) ในแกนหม้อแปลงเป็นเวเบอร์ (Weber)

$$= B_m A$$

f = ความถี่ของแรงดันไฟฟ้า V_1 เป็น Hz

เมื่อ B_m = ค่าสูงสุดของความหนาแน่นของฟลักซ์ในแกนหม้อแปลงเป็นเวเบอร์/ม.²

หรือ เทสลา (Tesla)

A = พื้นที่หน้าตัดของแกนหม้อแปลงเป็น ม.²

ค่า r.m.s. ของแรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำในขดลวดปฐมภูมิ

$$= (\text{แรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำ} / \text{รอบ}) \times \text{จำนวนรอบของขดลวดปฐมภูมิ}$$

$$E_1 = 4.44fN_1\Phi_m \quad \text{โวลต์} \quad (2.25)$$

หรือ

$$E_1 = 4.44fN_1B_m A \quad \text{โวลต์} \quad (2.26)$$

ในทำนองเดียวกัน

ค่า r.m.s. ของแรงเคลื่อนไฟฟ้าเหนี่ยวนำในขดลวดทุติยภูมิ

$$E_2 = 4.44fN_2\Phi_m \quad \text{โวลต์} \quad (2.27)$$

หรือ

$$E_2 = 4.44fN_2B_m A \quad \text{โวลต์} \quad (2.28)$$

อัตราส่วนแรงดันของหม้อแปลง (Voltage transformation ratio), K

$$\frac{E_2}{E_1} = \frac{N_2}{N_1} = K \quad (2.29)$$

หรือ

$$\frac{V_2}{V_1} = \frac{N_2}{N_1} = K \quad (2.30)$$

ค่าคงที่ K มีชื่อเรียกว่า “อัตราส่วนแรงดัน” หรือ “อัตราส่วนจำนวนรอบ” ของหม้อแปลง

2.5.1 กำลังไฟฟ้าในหม้อแปลงอุดมคติ

หม้อแปลงไฟฟ้าในอุดมคติ หมายถึง หม้อแปลงที่ไม่มีการสูญเสียใดๆ เลย ดังนั้นกำลังอินพุตจะมีค่าเท่ากับกำลังเอาต์พุต ซึ่งเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$\text{กำลังอินพุต (VA)} = \text{กำลังเอาต์พุต (VA)} \quad (2.31)$$

$$V_1 I_1 = V_2 I_2 \quad (2.32)$$

หรือ

$$\frac{I_2}{I_1} = \frac{V_1}{V_2} = \frac{1}{K} \quad (2.33)$$

2.5.2 หม้อแปลงที่ใช้งานจริง (Actual transformer)

หม้อแปลงที่ใช้งานจริงแตกต่างจากหม้อแปลงในอุดมคติ เนื่องจากหม้อแปลงที่ใช้งานจริงย่อมต้องมีค่าความต้านทานในขดลวดทั้งสองขด ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดการสูญเสียในขดลวดทองแดง (Copper loss) การเปลี่ยนแปลงของฟลักซ์ในแกนเป็นสาเหตุให้เกิดการสูญเสียในแกนเหล็ก (Iron loss or Core loss) และการสูญเสียที่เกิดจากลิกเนจฟลักซ์

เราจะพิจารณาการทำงานของหม้อแปลงที่ใช้งานจริง โดยไม่คำนึงถึงการสูญเสียที่เกิดจากลิกเนจฟลักซ์เป็นสองกรณี คือ

ก. หม้อแปลงเมื่อไร้โหลด (No-load)

ข. หม้อแปลงเมื่อมีโหลด (On-load)

หม้อแปลงเมื่อไร้โหลด (Transformer on no-load)

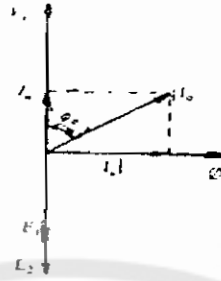
เมื่อจ่ายแรงดันไฟฟ้า V_1 ให้กับหม้อแปลงที่ไม่มีโหลดต่ออยู่ หรือวงจรขดลวดทุติยภูมิเป็นวงจรเปิด กระแส I_0 ที่ไหลในขดลวดปฐมภูมิจะมีค่าน้อยมาก (เมื่อเทียบกับกระแสเมื่อหม้อแปลงจ่ายโหลดเต็มพิกัด) ดังนั้นการสูญเสียในขดลวดทองแดงด้านปฐมภูมีย่อมมีค่าน้อยด้วย (ไม่มีการสูญเสียในขดลวดทองแดงด้านทุติยภูมิ เนื่องจากเป็นวงจรเปิด) ดังนั้นเฟเซอร์ของกระแสเมื่อไร้โหลดด้านปฐมภูมิ (No-load primary input current) I_0 จะล้าหลังแรงดันไฟฟ้า V_1 เป็นมุม ϕ_0 (เมื่อมุม $\phi_0 < 90^\circ$)

ดังนั้นกำลังอินพุตของหม้อแปลงเมื่อไร้โหลด จึงหาได้จาก

$$P_0 = V_1 I_0 \cos \phi_0 \quad (2.34)$$

เมื่อ $\cos \phi_0$ เป็นเพาเวอร์แฟกเตอร์เมื่อไร้โหลดด้านปฐมภูมิ

สถานะการทำงานของหม้อแปลงที่ใช้งานจริง เมื่อไร้โหลด สามารถนำมาเขียนเป็นเวกเตอร์ ไดอะแกรมดังรูปที่ 2.17

รูปที่ 2.16 เวกเตอร์ไดอะแกรมของหม้อแปลงเมื่อไว้โหลดในรูปดังกล่าว จะสังเกตเห็นว่า กระแสด้านปฐมภูมิเมื่อไว้โหลด I_0 ประกอบด้วยกระแสสองส่วนคือ I_w และ I_μ

- กระแสส่วนที่อินเฟสกับแรงดันไฟฟ้า V_1 เรียกว่า กระแสใช้งาน (Active or working current) หรือ กระแสที่ทำให้เกิดการสูญเสียในแกนเหล็ก (Iron loss) " I_w " รวมทั้งการสูญเสียในขดลวดทองแดงด้านปฐมภูมิ (Primary Cu loss) จำนวนเล็กน้อย

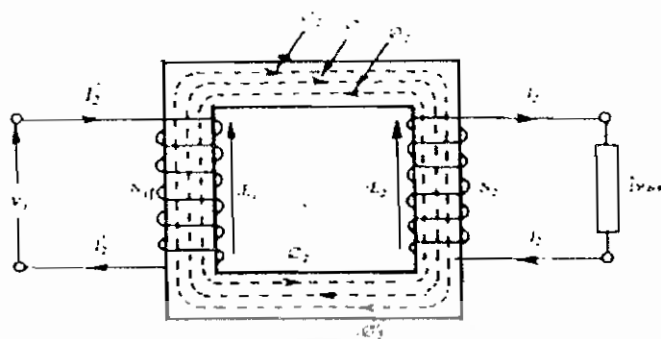
$$I_w = I_0 \cos \phi_0 \quad (2.35)$$

- กระแสส่วนที่ล่าหลัง หรือตั้งฉากกับแรงดันไฟฟ้า V_1 เรียกว่า กระแสสร้างฟลักซ์ (กระแสที่ทำให้เกิด mutual flux Φ) หรือ กระแสแมกเนไตซ์, " I_μ " กระแสส่วนนี้จะอินเฟสกับฟลักซ์ Φ และไม่ทำให้เกิดการสูญเสียใด ๆ ในหม้อแปลง

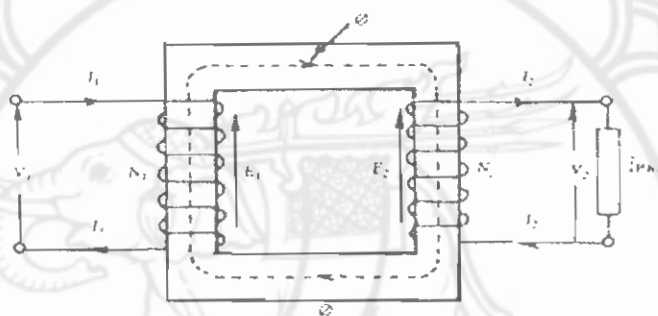
$$I_\mu = I_0 \sin \phi_0 \quad (2.36)$$

จากเวกเตอร์ไดอะแกรมจะสังเกตเห็นว่ากระแส I_0 คือ ผลบวกทางเวกเตอร์ของกระแส I_w และ I_μ ดังนั้น

$$I_0 = \sqrt{I_w^2 + I_\mu^2} \quad (2.37)$$

รูปที่ 2.17 ขณะที่ mutual flux, Φ ลดลง ทำให้แรงเคลื่อนไฟฟ้าต่อต้าน E_1 ลดลงเกิด กระแส I_2 ไหลเพิ่มขึ้นในขดลวดปฐมภูมิ สร้างฟลักซ์ Φ_2 มีขนาดเท่ากันแต่มี ทิศทางตรงข้ามกับฟลักซ์ Φ_1 จึงหักล้างกันหมด

รูปที่ 2.18 ฟลักซ์ในแกนเหล็กจึงเหลือเพียง mutual flux

นั่นหมายความว่าไม่ว่าโหลดทางค้ำทุติยภูมิจะเปลี่ยนแปลงไปเท่าใดก็ตาม ฟลักซ์ทั้งหมดในแกนเหล็กมือเปล่งยังคงมีค่าเท่าเดิม คือเท่ากับฟลักซ์ในสภาวะไร้อุณหภูมิด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ การสูญเสียในแกนเหล็กมีค่าคงที่ทุกสภาวะโหลดด้วย เมื่อ $\Phi_1 = \Phi_2$

$$N_2 I_2 = N_1 I_2' \quad (2.38)$$

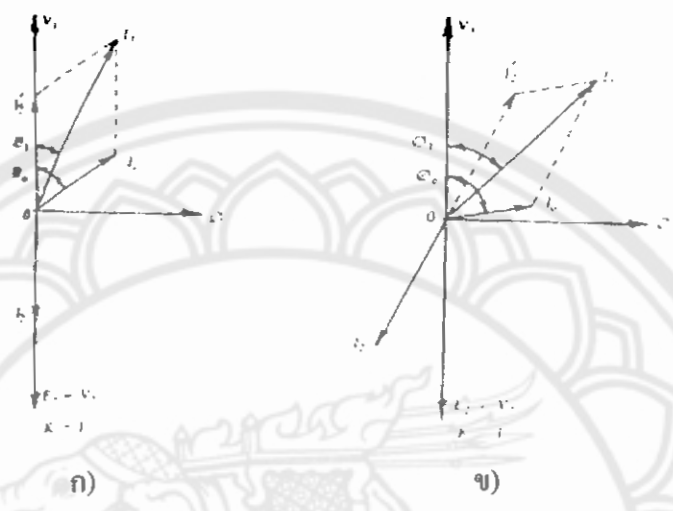
$$I_2' = \frac{N_2}{N_1} \times I_2 \quad (2.39)$$

$$I_2' = KI_2 \quad (2.40)$$

ดังนั้นในขณะมือเปล่งจ่ายโหลด กระแสทางค้ำปฐมภูมิจึงประกอบด้วยกระแสสอง ส่วน คือ กระแส I_0 และกระแส I_2 เขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$I_1^w = I_0^w + I_2^w \quad (2.41)$$

เวกเตอร์ไออะแกรมของหม้อแปลง

รูปที่ 2.19 เวกเตอร์ไออะแกรมของหม้อแปลงเมื่อจ่ายโหลด

- ก) กระแส I_2 อินเฟสกับ E_2 หรือ V_2
- ข) กระแส I_2 ล้าหลังกับ E_2 เป็นมุม θ_2

รูปที่ 2.20 เมื่อโหลดเป็นค่าความต้านทาน ซึ่งมีค่า p.f. = 1 ดังนั้นกระแสด้านทุติยภูมิ I_2 จึงอินเฟสกับ E_2 หรือ V_2 เป็นสาเหตุให้มีกระแสไหลเพิ่มขึ้นทางด้านปฐมภูมิ คือ I_1 ซึ่งมีเฟสตรงข้ามและมีขนาดเท่ากับ I_2 ($K=1$) ดังนั้นกระแสด้านปฐมภูมิ I_1 จึงเป็นผลบวกเวกเตอร์ของกระแส I_0 และ I_2 และ I_1 จะล้าหลังแรงดันไฟฟ้า V_1 เป็นมุม θ_1

ในรูป ข. เมื่อโหลดเป็นอินดักทีฟ ซึ่งมีค่าเพาเวอร์แฟกเตอร์ล้าหลังจึงทำให้กระแสด้านทุติยภูมิ I_2 ล้าหลัง E_2 หรือ V_2 เป็นมุม θ_2 จะมีกระแสเพิ่มขึ้นทางด้านปฐมภูมิ คือ I_1 เช่นเดิม ดังนั้น กระแส I_1 คือ ผลบวกทางเวกเตอร์ของ I_0 และ I_2 และ เวกเตอร์ของ I_1 จะล้าหลัง V_1 เป็นมุม θ_1

เราสามารถเขียนความสัมพันธ์ระหว่างแอมแปร์-เทิร์นของขดลวดปฐมภูมิ และทุติยภูมิของหม้อแปลงเมื่อจ่ายโหลด (ถ้าไม่คำนึงถึง I_0) ได้ดังนี้

$$N_1 I_2 = N_1 I_1 = N_2 I_2 \quad (2.42)$$

4460620
Tx
657.53
07 748
2844 C.3

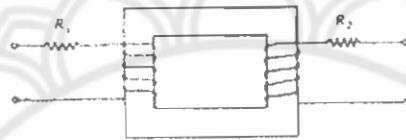
$$\frac{I'_2}{I_2} = \frac{I_1}{I_2} = \frac{N_2}{N_1} = K \quad (2.43)$$

2.5.3 โวลต์เตจเรกกูเลชัน และประสิทธิภาพ (Voltage Regulation and Efficiency)

ค่าความต้านทานสมมูล (Equivalent resistance)

ให้ R_1 = ความต้านทานของขดลวดปฐมภูมิ

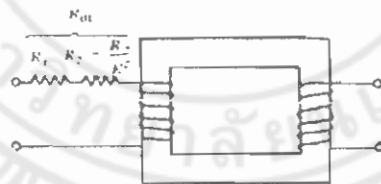
และ R_2 = ความต้านทานของขดลวดทุติยภูมิ

รูปที่ 2.20 แสดงค่าความต้านทาน R_1 และ R_2 ของขดลวดปฐมภูมิและขดลวดทุติยภูมิของหม้อแปลง

ค่าความต้านทานสมมูลของหม้อแปลงที่ขดลวดปฐมภูมิจะมีค่าเป็น R_{01} เมื่อ

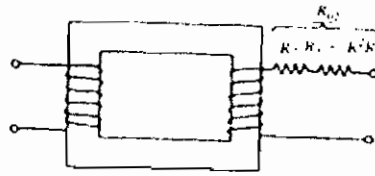
$$R_{01} = R_1 + R_2 / K^2 \quad (2.44)$$

รูปที่ 2.21 วงจรของหม้อแปลง เมื่อย้ายค่าความต้านทานจากด้านทุติยภูมิไปไว้ทางด้านปฐมภูมิ

ค่าความต้านทานสมมูลของหม้อแปลงที่ขดลวดทุติยภูมิจะมีค่าเป็น R_{02} เมื่อ

$$R_{02} = R_2 + K^2 R_1 \quad (2.45)$$

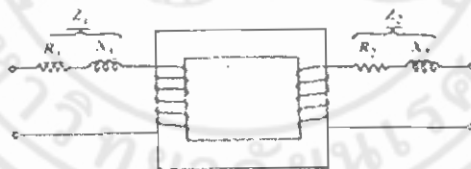

รูปที่ 2.22 วงจรของหม้อแปลง เมื่อย้ายค่าความต้านทานจากปฐมภูมิไปไว้ทางด้านทุติยภูมิ โดยมี R_{02} เป็นค่าความต้านทานทั้งหมดของหม้อแปลงที่ขดลวดทุติยภูมิ

2.5.4 ลีคเฟกซ์และลีคเกอริแอกแตนซ์ (Leakage flux and leakage reactance)

ฟลักซ์ที่เกิดจากขดลวดปฐมภูมิได้เคลื่อนที่ไปตัดขดลวดทุติยภูมิทั้งหมด แต่จะมีฟลักซ์บางส่วนจะตัดหรือคล้องเฉพาะขดลวดปฐมภูมิ คือ ฟลักซ์ ϕ_{L1} และฟลักซ์บางส่วนจะตัดหรือคล้องเฉพาะขดลวดทุติยภูมิ คือ ฟลักซ์ ϕ_{L2} ดังรูป ทั้งฟลักซ์ ϕ_{L1} และ ϕ_{L2} เรียกว่า ลีคเฟกซ์ของขดลวดปฐมภูมิและทุติยภูมิตามลำดับ

ลีคเฟกซ์แต่ละตัว ต่างก็เหนี่ยวนำให้เกิดค่าลีคเกอริแอกแตนซ์ขึ้นในขดลวดแต่ละขด และค่าลีคเกอริแอกแตนซ์เหล่านี้จะทำให้เกิดแรงดันไฟฟ้าตกคร่อมลีคเกอริแอกแตนซ์ (Leakage reactance drop) $I_1 X_1$ ในขดลวดปฐมภูมิ และ $I_2 X_2$ ในขดลวดทุติยภูมิ เมื่อนำค่าลีคเกอริแอกแตนซ์ของขดลวดทั้งสองขด คือ X_1 และ X_2 มาเขียนไว้ในวงจรโดยต่ออนุกรมกับค่าความต้านทาน R_1 และ R_2 ของขดลวดทั้งสองขดของหม้อแปลง จะได้วงจรดังรูปข้างล่างนี้

รูปที่ 2.23 ความต้านทาน R_1 และ R_2 ค่าลีคเกอริแอกแตนซ์ X_1 และ X_2 ของขดลวดทั้งสองขดในหม้อแปลง

จากรูปสามารถหาค่าอิมพีแดนซ์ของขดลวดปฐมภูมิได้ดังนี้

$$Z_1 = \sqrt{R_1^2 + X_1^2} \quad (2.46)$$

ในทำนองเดียวกันค่าอิมพีแดนซ์ของขดลวดทุติยภูมิ คือ

$$Z_2 = \sqrt{R_2^2 + X_2^2} \quad (2.47)$$

ค่าลิกเกจรีแอกแตนซ์ก็สามารถย้ายได้ด้วยวิธีเดียวกัน

ค่าลิกเกจรีแอกแตนซ์สมมูลของหม้อแปลงที่ขลวดปฐมภูมิ จะมีค่าเป็น X_{01} เมื่อ

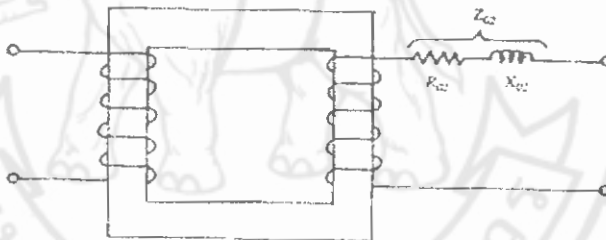
$$X_{01} = X_1 + X_2 / K^2 \tag{2.48}$$

ค่าลิกเกจรีแอกแตนซ์สมมูลของหม้อแปลงที่ขลวดทุติยภูมิ จะมีค่าเป็น X_{02} เมื่อ

$$X_{02} = K_2 + K^2 X_1 \tag{2.49}$$

ค่าอิมพีแดนซ์สมมูลของหม้อแปลงที่ขลวดปฐมภูมิ จะมีค่าเป็น Z_{01} เมื่อ

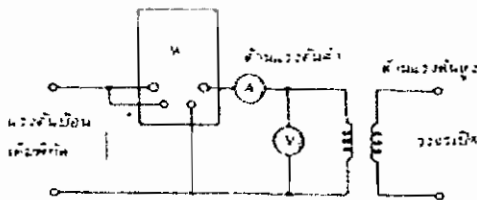
$$Z_{01} = \sqrt{R_{01}^2 + X_{01}^2} \tag{2.50}$$

รูปที่ 2.24 ค่าอิมพีแดนซ์สมมูลของหม้อแปลงที่ขลวดทุติยภูมิ จะมีค่าเป็น Z_{02}

2.5.5 การทดสอบในสภาวะวงจรเปิด (Open-circuit or no-load test)

เพื่อหาค่าการสูญเสียในสภาวะไร้โหลด หรือ การสูญเสียในแกนเหล็ก (Core loss or iron loss) ซึ่งจะทำโดยเปิดวงจรทางด้านแรงสูง ดังรูป

รูปที่ 2.25 การต่อวงจรทดสอบในสภาวะวงจรเปิดเพื่อหาค่าการสูญเสียในแกนเหล็ก

- ถ้า P_0 = ค่าที่อ่านได้จากวัตต์มิเตอร์
 V_1 = แรงดันไฟฟ้าที่อ่านได้จากโวลต์มิเตอร์
 I_0 = กระแสเมื่อไรโพลต์ที่อ่านได้จากแอมมิเตอร์

$$P_0 = V_1 I_0 \cos \phi_0 \quad (2.51)$$

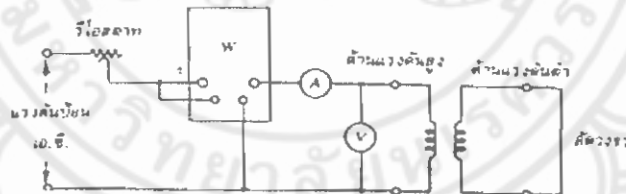
จะได้

$$\cos \phi_0 = \frac{P_0}{V_1 I_0} \quad (2.52)$$

2.5.6 การทดสอบในสถานะลัดวงจร (Short circuit test)

มีจุดมุ่งหมายดังนี้

- เพื่อหาค่าการสูญเสียในขดลวดทองแดง เมื่อโหลดเต็มพิกัด
- เพื่อหาค่าความต้านทานสมมูลย์-ค่าลิกเกจรีแอคแตนซ์สมมูลย์ และค่าอิมพีแดนซ์สมมูลย์ของหม้อแปลง
- คำนวณหาแรงดันไฟฟ้าตกคร่อมอิมพีแดนซ์สมมูลย์ และค่าโวลต์เตจเรกกูเลชันของหม้อแปลงได้

รูปที่ 2.26 การลัดวงจรในสถานะลัดวงจร เพื่อหาค่าการสูญเสียในขดลวดทองแดง

การทดสอบดังกล่าวทำได้โดยการลัดวงจรทางด้านขดลวดแรงต่ำด้วยขดลวดทองแดงใหญ่ ส่วนขดลวดแรงดันสูงจะต่อกับวัตต์มิเตอร์ โวลต์มิเตอร์ และแอมมิเตอร์ไว้ในวงจร แล้วจ่ายไฟฟ้าเข้าที่ขดลวดแรงสูง

จากรูปค่าที่อ่านได้จากวัตต์มิเตอร์ โวลต์มิเตอร์ และแอมมิเตอร์ ก็คือค่า P_{sc} , V_{sc} , และ I_{sc} ซึ่งนำไปใช้คำนวณหาค่า R_{01} , X_{01} , และ Z_{01} ได้ดังนี้

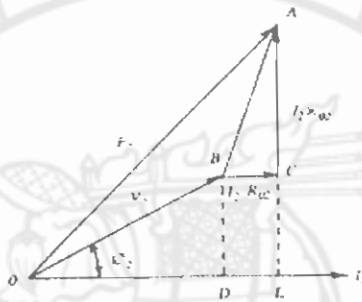
$$P_{sc} = I_{sc}^2 R_{01} \quad (2.53)$$

$$R_{01} = \frac{P_{sc}}{I_{sc}^2} \quad (2.54)$$

$$Z_{01} = \frac{V_{sc}}{I_{sc}} \quad (2.55)$$

$$X_{01} = \sqrt{Z_{01}^2 - R_{01}^2} \quad (2.56)$$

เวกเตอร์ไดอะแกรม เมื่อโหลดมีเพาเวอร์แฟกเตอร์ล่าช้า (Lagging p.f.)

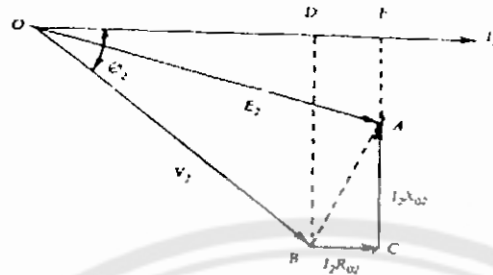

รูปที่ 2.27 เวกเตอร์ไดอะแกรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแรงดันไฟฟ้าที่ขั้วด้านขดลวดทุติยภูมิกับกระแสโหลดที่ค่า p.f. ล่าช้า

เมื่อโหลดมีค่าเพาเวอร์แฟกเตอร์ล่าช้า แสดงว่ากระแสโหลด I_2 ล่าช้าแรงดันไฟฟ้าที่ขั้ว V_2 เป็นมุม ϕ_2 กรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อโหลดเป็นอินดักทีฟ เขียนเวกเตอร์ไดอะแกรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง V_2 และ I_2 ได้ดังรูปดังกล่าว ซึ่งจะได้

$$E_2 = \sqrt{(V_2 \cos \phi_2 - I_2 R_{02})^2 + (V_2 \sin \phi_2 + I_2 X_{02})^2} \quad (2.57)$$

เวกเตอร์ไดอะแกรมเมื่อโหลดมีเพาเวอร์แฟกเตอร์นำหน้า (Leading p.f.)

รูปที่ 2.28 เวกเตอร์ไดอะแกรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแรงดันไฟฟ้าที่ขั้วด้านขดลวดทุติยภูมิ
กับกระแสไหลที่ค่า p.f. นำหน้า

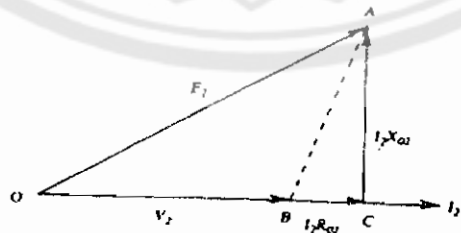
กรณีที่โหลดมี p.f. นำหน้า แสดงว่ากระแสไหล I_2 นำหน้าแรงดันไฟฟ้าที่ขั้ว V_2 เป็นมุม ϕ_2 กรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อโหลดเป็นคาปาซิทีฟ เขียนเวกเตอร์ไดอะแกรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง V_2 และ I_2 ได้ดังรูปดังกล่าว ซึ่งจะได้

$$E_2 = \sqrt{(V_2 \cos \phi_2 + I_2 R_{02})^2 + (V_2 \sin \phi_2 - I_2 X_{02})^2} \quad (2.58)$$

เวกเตอร์ไดอะแกรมเมื่อโหลดมีเพาเวอร์แฟกเตอร์เป็นหนึ่ง (Unity p.f.)

กรณีที่โหลดมี p.f. เป็นหนึ่ง แสดงว่ากระแสไหล I_2 อินเฟสกับแรงดันไฟฟ้าที่ขั้ว V_2 กรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อโหลดเป็นความต้านทาน (Resistive Load) เขียนเวกเตอร์ไดอะแกรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง V_2 และ I_2 ได้ดังรูปดังกล่าว ซึ่งจะได้

$$E_2 = \sqrt{(V_2 + I_2 R_{02})^2 + (I_2 X_{02})^2} \quad (2.59)$$

รูปที่ 2.29 เวกเตอร์ไดอะแกรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแรงดันไฟฟ้าที่ขั้วด้านขดลวดทุติยภูมิ
กับกระแสไหลที่ค่า p.f. เป็นหนึ่ง

2.5.7 การสูญเสียในหม้อแปลง (Losses in a transformer)

หม้อแปลงเป็นเครื่องกลไฟฟ้าซึ่งไม่มีส่วนประกอบใด ๆ เคลื่อนที่ได้ ดังนั้นจึงไม่มีการสูญเสียเนื่องจากความฝืดและแรงต้านจากลม (Friction and windage losses) ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงมีการสูญเสียเพียงสองส่วนคือ

1. การสูญเสียในแกนเหล็ก (Iron loss or core loss)

การสูญเสียในแกนเหล็กประกอบด้วย การสูญเสียสองส่วนคือ การสูญเสียเนื่องจากฮิสเทอรีซิส (Hysteresis loss) และการสูญเสียเนื่องจากกระแสไหลวน (Eddy current loss) ในแกนเหล็ก ทั้งนี้เนื่องจากเส้นแรงแม่เหล็กหรือฟลักซ์ในแกนเหล็กหม้อแปลงที่เรียกว่า mutual flux มีค่าคงที่ตลอดเวลาทุกสภาวะโหลด (อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่น้อยมากประมาณ 1-3% เท่านั้น) ดังนั้นจึงถือว่าการสูญเสียดังกล่าวมีค่าคงที่ทุกสภาวะโหลด

- การสูญเสียเนื่องจากฮิสเทอรีซิส เกิดขึ้นเนื่องจากไฟฟ้ากระแสสลับมีการเปลี่ยนแปลงขนาดและทิศทางการเคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเส้นแรงแม่เหล็กที่เกิดขึ้นจึงเปลี่ยนแปลงขนาดและทิศทางตลอดเวลาด้วยอัตราเท่ากับการเปลี่ยนแปลงของกระแสไฟฟ้า ดังนั้นโมเมนต์ของเหล็กจึงมีการกลับทิศทางจากขั้วเหนือเป็นขั้วใต้และจากขั้วใต้เป็นขั้วเหนืออยู่ตลอดเวลา การกลับทิศทางจากขั้วเหนือไปเป็นขั้วใต้จะต้องใช้พลังงานจำนวนหนึ่งเพื่อเอาชนะความฝืดของโมเมนต์ พลังงานที่ใช้ไปคือพลังงานสูญเสียในรูปของพลังงานความร้อน เรียกการสูญเสียนี้ว่า ฮิสเทอรีซิส

- การสูญเสียเนื่องจากกระแสไหลวน เกิดขึ้นเนื่องจากกระแสไฟสลับมีการเปลี่ยนแปลงขนาดและทิศทางอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเส้นแรงแม่เหล็กที่เกิดขึ้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงและตัดกับแกนเหล็กอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดการเหนี่ยวนำแรงเคลื่อนไฟฟ้าและกระแสไหลวนในแกนเหล็ก เนื่องจากแกนเหล็กมีค่าความต้านทานอยู่ด้วย ดังนั้นจึงเกิดการสูญเสีย I^2R ขึ้นในแกนเหล็กและจะแสดงผลออกมาในรูปของความร้อน จะลดการสูญเสียนี้อย่างไรได้ โดยเลือกใช้เหล็กแผ่นบาง ๆ (Very thin laminations)

การสูญเสียในแกนเหล็กนี้สามารถทำให้ลดลงได้โดยใช้เหล็กที่มีส่วนผสมของซิลิกอนหรือเหล็กประเภทเกรนโอเรียนเตด เราสามารถหาการสูญเสียได้จากการทดสอบในสภาวะวงจรเปิด กำลังอินพุตเมื่อไร้โหลดของหม้อแปลงซึ่งวัดและอ่านได้จากวัตต์มิเตอร์ คือ การสูญเสียในแกนเหล็ก

2. การสูญเสียในขดลวดทองแดง (Copper loss)

การสูญเสียในขดลวดทองแดงเกิดขึ้นเนื่องจากค่าความต้านทานของขดลวดทั้งด้านปฐมภูมิและทุติยภูมิของหม้อแปลง ขณะหม้อแปลงไร้โหลดจะมีกระแสจำนวนเล็กน้อยไหลเฉพาะด้านขดลวดปฐมภูมิเท่านั้น การสูญเสียที่เกิดขึ้นจึงมีค่าน้อย แต่เมื่อมีโหลดมาต่อกับขดลวดทุติยภูมิจะมีกระแสไหลในขดลวดทุติยภูมิและมีกระแสไหลเพิ่มขึ้นในขดลวดปฐมภูมิ ดังนั้นการสูญเสียจึงเกิดขึ้นทั้งในขดลวดด้านทุติยภูมิและปฐมภูมิ และมีค่ามากกว่าขณะไร้โหลดหลายเท่า ดังนั้นจึงกล่าว

ได้ว่าการสูญเสียในขดลวดทองแดงของหม้อแปลงจะเปลี่ยนแปลงตามขนาดของโหลดและสูญเสียไปในรูปของความร้อน เราสามารถหาการสูญเสียดังกล่าวได้โดยการทดสอบในสภาวะลัดวงจร ซึ่งการสูญเสียในขดลวดทองแดงของหม้อแปลงหาได้จาก

$$I_1^2 R_1 + I_2^2 R_2 = I_1^2 R_{01} = I_2^2 R_{02} \quad (2.60)$$

2.5.8 ประสิทธิภาพของหม้อแปลง (Efficiency of a transformer)

ประสิทธิภาพของหม้อแปลง คือ อัตราส่วนระหว่างกำลังเอาต์พุต (Power output) ต่อกำลังอินพุต (Power input) ซึ่งจะต้องมีหน่วยเดียวกัน อาจเป็นวัตต์ หรือกิโลวัตต์ ก็ได้ เขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$\text{ประสิทธิภาพ} = \frac{\text{กำลังเอาต์พุต}}{\text{กำลังอินพุต}} \quad (2.61)$$

หม้อแปลงไฟฟ้าเป็นเครื่องกลไฟฟ้าที่มีประสิทธิภาพสูงมาก มีการสูญเสียน้อยมาก ดังนั้นการวัดค่าของกำลังอินพุตและกำลังเอาต์พุตจึงได้ค่าที่ใกล้เคียงกันมากวิธีที่ดีกว่าคือ การหาค่าสูญเสียทั้งหมดในหม้อแปลง แล้วนำไปคำนวณหาประสิทธิภาพจากสมการดังต่อไปนี้

$$\text{ประสิทธิภาพ} = \frac{\text{กำลังเอาต์พุต}}{\text{กำลังเอาต์พุต} + \text{การสูญเสียทั้งหมด}} \quad (2.62)$$

หรือ

$$\eta = \frac{\text{Output}}{\text{Output} + \text{Losses}} \quad (2.63)$$

หรือ

$$\eta = \frac{\text{Output}}{\text{Output} + \text{Cu loss} + \text{Iron Loss}} \quad (2.64)$$